

МАДАНИЯТ КОНТЕКСТИДА ПОЧТА ОТКРИТКАЛАРИ ТАРИХИ

Маъсуда Абдинабиевна Абдурахмонова
Мустақил тадқиқотчи (PchD)

DOI: <https://doi.org/10.37547/ssa-V5-01-19>

Аннотация: Открыткиларда ҳаётда воқеликда рўй берган ҳодисалар ва табиатнинг ҳудудлари ва мўжизалари тасвирланган бўлиб, уларнинг тавсифи дарсликларда учрамайди ушбу мақолада открыткаларнинг пайдо бўлиши келиб чиқиш тарихи ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: открытка, почта маркаси, корреспондент.

Аннотация: На открытках изображены реальные события и регионы и чудеса природы, описания которых невозможно найти в учебниках. В статье рассматривается история возникновения открыток.

Ключевые слова: открытка, почтовая марка, корреспондент.

Abstract: The postcards depict real events and regions and natural wonders, descriptions of which cannot be found in textbooks. The article examines the history of the emergence of postcards.

Key words: postcard, postage stamp, art postcard.

Почта открыткалари маданий мероснинг бир қисмидир. Яқин вақтгача очик хатлар ҳамма жойда одамга ҳамроҳ бўлган.

Музей экспонатларни илмий тавсифлаш ва талқин қилиш масалаларини ишлаб чиқиш катта аҳамиятга эга, чунки музей коллекцияларида тавсифига кўра, ўрганиш ва фойдаланишнинг турли хусусиятларига эга бўлган жуда кўп турли хил манбалар мавжуд. Бу манбаларга открыткалар ҳам киради. Музей объектини ўрганиш тизими – музей объектларини таснифлаш, атрибутлаштириш, ушбу объектларнинг илмий тавсифи ва шарҳини ўз ичига олган музейдаги тадқиқот ишининг ўзига хос тури. Почта карточкаларини таснифлаш ва тизимлаштириш ҳар бир музей ашёсига хос бўлган умумий ва ўзига хос хусусиятларни аниқлаш имконини беради. Барчага маълум бўлган открытка атамаси бизга рус тилидан кириб келган, унинг таржимаси ўзбек тилида очик хат деб таржима қилинсада аммо открытка атамаси орқали барчага тушунарли бўлади.

Открытка – почта орқали табрик ёки маълум хабарлар ёзиб жўнатиладиган, безакдор, одатда очик, конвертсиз ишлатиладиган варақча. Ҳозирги кунда тобора кўпроқ электрон хабар шаклини олиб улгурган открыткаларнинг қоғоз шакли XIX-асрнинг охирида пайдо бўлган замонавий ва энг янги ихтиролардан бири эди. Маълум бўлган энг қадимги уй қурилиш открыткиси "Penny Penates" деб номланган, у 1840 йилда Буюк Британияда юборилган. Мунтазам открыткалар биринчи марта Генрих Фон Стефан томонидан 1865 йилда Германия-Австрия Конгрессида таклиф қилинган, аммо унинг лойиҳаси “очик хат варағида хабарларни жўнатишнинг одобсиз шакли” туфайли рад этилган. Биринчи открытка Австрия-Венгрияда чиқарилган. 1869 йил биринчи октябрда ушбу мамлакатнинг почта муомаласида икки креузер номиналидаги босма штампга эга "корреспондент карта" пайдо бўлади. 1870-1871 йиллардаги Франко-Пруссия уруши пайтида Франция ва Германиянинг урушаётган қўшинлари ҳам карточкаларни расмлар билан таъминлаш ғоясини илгари сурдилар. Баъзи аскарлар ўзларининг қариндошларига жўнатган открыткаларига чизилган расмлар билан ҳамроҳлик қила бошлайдилар. Бу фикр тадбиркорлар томонидан тезда қабул қилинади. Французча версияга кўра, биринчи

тасвирланган откритка британиялик китоб сотувчиси Леон Бенардот томонидан, немисча версиясига кўра Олденбурглик китоб сотувчиси А. Шварц томонидан чиқарилган. Ташаббус муваффақиятли бўлади ва откритка ғояси тезда бошқа мамлакатларга ҳам тарқалади.

1871 йилда улар Англия, Швейцария, Люксембург, Белгия, Дания, Нидерландия, 1872 йилда Швеция, Норвегия, Сейлон, 1873 йилда Франция, Испания, Руминия, Сербия, Чили, 1874 йилда почта бўлимлари томонидан нашр этила бошланади. Россияда откритка 1872 йилда нашр этилган; биринчи совет откриткалари 1917 йил ноябрига тўғри келади. 1878 йилда Парижда бўлиб ўтган Умумжаҳон почта конгрессида халқаро почта стандарти қабул қилинади: 9×14 см, 1925 йилда бошқасига ўзгартирилди — $10,5 \times 14,8$ см (аммо ёзиш учун махсус жой йўқ эди), 1904 йилдан бери унинг чап ярми қисқа ҳарфлар учун ажратилган. 1904 йил 16 февралдаги 21-сонли почта ва телеграфлар бош бошқармаси бошлиғи, янги тартиб ўрнатади. Очик хатнинг манзил томони вертикал чизик билан икки қисмга бўлиниши белгиланди. Чап томони ёзма хабар учун, ўнг томони манзил, штамп ва почта белгилари учун эди. Почта картасининг олд томонида бутун майдонни эгаллаган тасвир мавжуд бўлиб унинг тескари қисми хабар ва қабул қилувчи ва жўнатувчининг манзилларини ёзиш, шунингдек почта маркасини ёпиштириш учун мўлжалланган. Кўпинча почта маркаси тўғридан-тўғри откриткада чоп этилади. Почта картаси почта бўлмаслиги мумкин. Бундай ҳолда, унда почта маркаси йўқ ва манзил учун жой ажратилмайди.

Откриткаларда ҳаётда воқеликда рўй берган ҳодисалар ва табиатнинг ҳудудлари ва мўжизалари тасвирланган бўлиб, уларнинг тавсифи дарсликларда учрамайди. Улар инсонга ҳудудларнинг аниқ тасаввурини ва уларнинг аниқ тасвирини бера олмайди. Ушбу карталарда энг яхши ёдгорликлар акс эттирилган ва улар диарли ҳамма учун хотирани сақлашга имкон беради. Инсон онгининг ушбу асарлари ва саноат муваффақияти, ҳар қандай ажойиб воқеа: сиёсий фуқаролик, миллий таниқли шахсларнинг юбилейлари, билим ва санъатнинг барча соҳаларида илмий кашфиётлар, тарихий ва ҳарбий саҳналар, уларнинг туғилган куни ва ажойиб асарлар буларнинг барчасини кўриш мумкин. Почта картасининг кичик майдонида турли репродукцияларни кузатиш мумкин.

Айнан ўша пайтда откритка ёки ўша пайтдаги "очик хат" аҳолининг барча қатламлари учун хизмат қилган — улар кўпчилик учун қулай нархда жуда кўп миқдорда ишлаб чиқарила бошланди. Албатта, табрик очик хатлари аввал ҳам юборилган. Мисол учун, энг қадимги откриткалардан бири Британия музейида сақланади ва XV-асрга тегишли. У қамоқхонада Орлеан герцоги томонидан чизилган ва имзоланган (у хотинини Севишганлар куни билан шундай табриклагн эди). XIX-асрнинг 60-йилларига қадар табрик ёки совға карталари махсус буюртмалар бўйича қўлда тайёрланган ва жуда кўп пул сарфланган.

Табрикномаларни такрорлашга қарор қилган биринчилардан бири инглиз Генри Коул эди. Англияда қариндошларни Рождество ва Янги йил билан табриклаш одат тусига кирган эди. Кўп қариндошлари бўлган ўткир ақлли Коул 19-асрнинг 40-йилларида рассом Жон Хорслига Рождество столида Коул оиласи тасвирланган 40 та бир хил тошбосмани буюртма қилган. Пастки қисмида "Рождество ва Янги йилингиз билан!" деган ёзув бор эди. Қариндошлар хурсанд бўлишди ва Генри Коул яна мингта тошбосмани сотиш учун буюртма бериш ғояси билан чиқди. Филокартистлар дунёсида бу тошбосма карточкалар биринчи босилган откриткалар ҳисобланади. Аммо бундай турдаги хабарларни оммавий тарқатиш учун давлат томонидан қўллаб-қувватлаш керак эди, чунки бундай хатни бепул сотиб олиш ва айниқса почта орқали юбориш муаммоли эди. Бундай очик хатлар мессенжер орқали, камдан-кам ҳолларда почта орқали, лекин кўпинча конвертда юборилган. Ўша пайтда ахлоқий муаммони ҳал қилиш ҳали ҳам зарур эди — хатда шахсий маълумотлар мавжуд деб ишониш ва "очик хат" юбориб, бир киши бу маълумотни почта ходимларига, хизматчиларга ишониб топширган.

Почта органлари томонидан чиқарилган откриткалар, одатда, босма почта маркасига эга бўлиб, муҳрланган откриткалар деб аталади. Муҳрланмаган откриткаларда муҳр учун жой қолдирилган бўлади.

Почта маркаси – почта хизматига олдиндан тўлаш учун сотиб олинадиган ва почта жўнатмаларига ёпиштириладиган қоғоз. Одатда, тўртбурчак ёки квадрат шаклда бўладиган бу маркалар конвертга ёпиштирилиб, бу ўша жўнатма учун юборувчи томонидан қисман ёки тўлиқ тўланганини исботлайди.

Почта карталари, ижтимоий тарих ҳақида маълумот манбаи бўлиши мумкин. Масалан, Ўзбекистоннинг турли меъморий обидалар, шаҳар кўчалари, бозорлари, маиший кундалик ҳаёти каби саҳналари ва бошқалар. Бундай откриткалар ёрдамида сиз энди мавжуд бўлмаган касб вакилини, жумладан, унинг ташқи кўриниши, кийим кечаклари, шунингдек, маълум тафсилотлари ва ҳаракатларини кўришингиз мумкин.

Откриткалар турли кўринишларда табрикномалар, тасвирли, репродуктив, бадиий карталар, фотосуратли, тарихий воқеалар тасвирлари туширилган откриткалар. Тасвирли откриткалар бадиий (репродукция ва асл) ва хужжатли (фото откриткалар)га бўлинади.

Ушбу тадқиқот мавзусининг янгилиги, биринчи марта Тошкент давлат музейларида мавжуд бўлган откриткаларни таснифлаш, атрибутлаш усуллари, илмий тавсифи ва намоиш қилиш тамойилларини ишлаб чиқиш. Тошкент давлат музейлари фондида мавжуд почта карточкасини маданий ҳодисанинг бир қисми сифатида ўрганиш мақсад қилиб қўйилди. Ушбу тадқиқот мавзуси долзарбдир, чунки бугунги кунда ишлатиладиган откритканинг таърифи мавжуд откриткаларнинг барча турларини ўз ичига олмайди. “Откритка” атамасининг замонавий таърифларига асосланиб, унинг барча турларини объектив таснифлаш мумкин эмас. Илмий ишнинг мақсади биринчи марта Тошкент давлат музейларида мавжуд откритка коллекцияларини тўплаш, таснифлаш, атрибутлаш усуллари, илмий тавсифи ва намоиш қилиш тамойилларини ишлаб чиқиш ва ўрганишдир.

Почта откриткалари маданий мероснинг бир қисмидир. Яқин вақтгача очиқ хатлар ҳамма жойда одамга ҳамроҳ бўлган.

Музей экспонатларни илмий тавсифлаш ва талқин қилиш масалаларини ишлаб чиқиш катта аҳамиятга эга, чунки музей коллекцияларида тавсифига кўра, ўрганиш ва фойдаланишнинг турли хусусиятларига эга бўлган жуда кўп турли хил манбалар мавжуд. Бу манбаларга откриткалар ҳам киради. Музей объектини ўрганиш тизими – музей объектларини таснифлаш, атрибутлаштириш, ушбу объектларнинг илмий тавсифи ва шарҳини ўз ичига олган музейдаги тадқиқот ишининг ўзига хос тури. Почта карточкаларини таснифлаш ва тизимлаштириш ҳар бир музей ашёсига хос бўлган умумий ва ўзига хос хусусиятларни аниқлаш имконини беради.

Атрибутлаштириш босқичида музей объектининг характерли хусусиятларини аниқлаш назарда тутилади, уни яратиш учун кўпинча узоқ ўрганиш керак бўлади. Ушбу тадқиқотда атрибутация – объектнинг номи, мақсади, қурилмаси, материали, ўлчамлари, ишлаб чиқариш техникаси, муаллифлиги, хронологияси ва географиясини белгиловчи асосий хусусиятларни аниқлаш тушунилади. Почта карточкаларини атрибутлаш жараёнида нашриёт белгилар, фотосуратчиларнинг монограммалари, ёзма матн ва бошқа белгилар шефрланади. Почта карточкасининг ўрганишнинг навбатдаги босқичи – музей хужжатларини ўрганиш натижаларини қайд этиш орқали унинг илмий тавсифини тузиш. Музейнинг кирим дафтарига буюм ҳақида қисқача маълумот ёзилади, инвентар дафтарыда буюмнинг илмий тадқиқ қилиш жараёнида аниқланган маълумотлар қайд этилади. Музей ишида кўпинча бу жараён қийинчиликларга олиб келади.

Открытка олд кўриниши

Открытканинг орқа томони

Почта маркаси

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Музейные термины. Терминологические проблемы музееведения: сб. науч. тр. ЦМР. М., 1986. С. 57.
2. Музейные термины. Терминологические проблемы музееведения: сб. науч. тр. ЦМР. М., 1986. С. 43.
3. Открытка в контексте культуры: атрибуция, научное описание, экспонирование. Тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 24.00.03, кандидат наук Самбур, Марина Владимировна кандидат наук. 2014, Москва. Специальность ВАК РФ 24.00.03 Количество страниц 191